valóságelemző szándéka, a sok és sokirányú kísérlet nem a regény felbomlását, hanem az epikai, regényi struktúra, a művészi kifejezőeszközök tökéletesedését szolgálja és jelzi. A műfaji közeledés, eltávolodás folyamata mindig dialektikusan, a megújulás igényével történik. Erre példa a 60—70-es évek magyar prózairodalma is. Rosszijánov könyvének jelentősége önértékén túl hatásában mérendő: a szovjet irodalmárok százainak nyújt lehetőséget, hogy irodalmi ismereteiket a magyar próza jelenkori eredményeivel, értékeivel bővíthessék. Az pedig külön nyereség, ha a könyv némely megállapítása további eszmecsere kiindulópontja lesz. *(Nauka, 1979.)*

CS. VARGA ISTVÁN

Barangolások az örök tavasz parkjában

V. KATAJEV: GYÉMÁNTOS KOSZORÚM

1978 novemberében, amikor Moszkvában jártam, már mindenki tudott Katajev Gyémántos koszorújáról, de még mindig sokan nem jutottak hozzá a Novij Mir augusztusi számához, amelyben a regényterjedelmű írás megjelent. Akkor már lefordítottak egy részletet a kékszeműről (Bulgakov), s egy hónappal később a Nagyvilág egy tájékoztató előszó kíséretében, újabb részleteket közölt a könyvből. Moszkvában többször hallottam emlegetni a királyfit és a mulattot, a kékszeműt és a lovaskatonát; egy ország becézte így, Katajev nyomán, íróit és költőit. Irigyeltem őket, akik Paszternakot csak úgy egyszerűen mulattnak hívják... Irigyeltem őket, akiket becenevükön fogadott be az utókor... Akiket Katajev az örök tavasz parkjába képzel.

A Gyémántos koszorúm szerzője is várja a tavaszt; várja Londonban, Párizsban, Ravennában, Peregyelkinóban; városok forgatagában és csöndjében; előadások alatt és előadások szüneteiben; repülőgépen, gyalogosan, volán mellett egy kereszteződésben — a zöld fényt, a tavaszt. És miközben vár, csapongó gondolatai a múltba viszik — előre, az örök tavasz parkjába. Szirakúzában a madarász (Bagrickij) sorai jutnak eszébe, Angliában az eszkeszéi (Kisszerman), Ravennában egy Blok-vers. Moszkvában pedig — Moszkvában minden utca, mellékutca, tér, szobor a múltat juttatja eszébe. Változik a város: új negyedek épülnek, régiek tűnnek el, helyüket változtatják a szobrok, nevüket az utcák, épületek; Katajev egyszerre látja a régit és az újat.

Nem emlékezni lehetetlen. Az idő tengerén ide-oda siklik Katajev könnyű csónakja, és ő alig érinti a lapáttal a víz csillámló felszínét, átengedve csónakját a láthatatlanul kormányozó, titokzatos szeleknek, az asszociációk kifürkészhetetlen törvényű akaratának.

Múlt és jelen képeinek színes mozaikdarabkái alkotják a Gyémántos koszorút. Különös koszorú ez: a darabkák nem simulnak egymáshoz, nem szerveződnek térré, formává — a párizsi Monceau park laza keretében úsznak, lebegnek, és mégis valóságos levegő veszi őket körül, a kor hiteles atmoszférája, az a lépték, amelynek segítségével a térképész majd elénk vetítheti egy kontinens arcát.

Legendák, legendatöredékek a tizenhetes forradalom első évtizedéből. Színpadra kívánkozó jelenetek. A háttérben — a történelem.

És premier planban — mondjuk, a királyfi (Jeszenyin):

Ülnek egy kocsmában, a királyfi, a madarász és Katajev. A királyfi és a madarász épp most ismerkedtek meg, Katajev révén. De tartózkodásnak már semmi nyoma. Verseket szavalnak egymásnak, sírnak, ölelkeznek, isznak. A királyfira hir-

telen rátör a honvágy: haza kéne menni Rjazanyba, Konsztantyinovo faluba, meglátogatni öreg édesanyját. És mért is ne? Az út alig pár óra, a fogadtatás garantáltan ragyogó lesz, a hely csodálatos szépségű — menni kell, együtt, mind a hármuknak! A királyfival nem lehet ellenkezni. Hiába, hogy öt perce még eszük ágában se volt elhagyni Moszkvát — mennek az állomásra, megveszik a jegyeket. De a vonat csak két óra múlva indul. A királyfi dühöng — várni, arról nem volt szó! Add Uram Isten, de azonnal! — Mit csináljanak? Beülnek egy közeli kocsmába, elisszák minden megmaradt pénzüket, verseket szavalnak, csókolóznak, esküdöznek — a vonat még mindig nem indul. Akkor a madarász felajánlja, hogy váltsák vissza az ő jegyét, neki úgyis rossz az egészsége, jobb, ha Moszkvában marad. Visszaváltják a jegyet, elisszák a pénzt. A királyfi az Anna Sznyeginát szavalja, hirtelen legyint egyet, visszarohan a kasszához, visszaváltja a másik két jegyet is. Óriási a megkönnyebbülés: nem kell menni Rjazanyba, abba a porfészekbe. Feledve az öreg édesanya, régimódi, ócska ködmönjében, feledve minden — csak az első, keserű szerelem nem. És versek és ivás és versek — késő éjszakáig, kora hajnalig, virradatig...

És premier planban — mondjuk, a diótörő (Mandelstam):

Katajev elmegy a diótörőhöz, akinek a lakása egy alig bútorozott kis szobácska, amely úgy fest, mint egy alkalmi szállás (a diótörő furcsamód mindig szegény, pedig már jóideje az egyik leghíresebb költő). Katajev azért jött, hogy rábeszélje a diótörőt, kérjenek megrendelést agitatív versekre (az előlegből jól lehetne lakni). A diótörő fintorog, vonakodik, végül mégis elvonul Katajevvel a megrendelésért. A központban a megrendelést Natalja Konsztantyinovna Krupszkaja adja ki: elmondja nekik, hogyan áll a helyzet pillanatnyilag vidéken — a falvakban mozgolódnak a kulákok. A kulákok kijátsszák a törvényt, nem fizetnek adót; cselédekkel dolgoztatnak, akiket családtagjaiknak adnak ki. Erről kell leleplező, agitatív verset írni. Bevásárolnak, hazamennek, munkához látnak. Katajev máris kész egy szakasszal; hamar túl akar lenni az egészen. Nem így a diótörő. Miután keményen megkritizálja Katajev négy sorát, hosszas fejtegetésbe kezd a szatirikus vers lehetséges zsánereiről, felsorol féltucat világirodalmi és orosz példát, végül a krilovi példamese mellett dönt. Katajev rosszat sejt. A diótörő sokáig járkál fel-alá a szobában, gondolkozik, koncentrál. A felesége, akinek diktálni szokta a verseit, papírt és ceruzát készít elő, a ceruza várakozóan lebeg a papír fölött. Végül a diótörő nagy büszkén megszólal — egyetlen sort mond, amelyben ott a rá jellemző szójáték, de amelynek tartalma csöppet sem a kívánt módon mulatságos, és a legkevésbé sem agitatív. Ez körülbelül így hangzik: „Pahom kulák, hogy kijátssza a törvényt — adó helyett ágyast fizet!" És kész. Ezzel be is fejeződött a diótörő próbálkozása az agitatív költészet területén.

És másutt, premier planban — a földgolyó elnöke (Hlebnyikov), a legendákkal övezett, a jövő embere.

Állandó lakása nemigen volt a földgolyó elnökének (talán nem is tartott volna rá igényt), hol itt, hol ott bukkant fel egy-két napra, esetleg hosszabb időre; bevette magát egy fűtetlen lakásba és szavalta, szavalta a verseit, amelyeket egy párnahuzatban gyűjtött. A párnahuzatot, teletömve versekkel és titokzatos sorstáblázatokkal, mindig és mindenhová magával hurcolta. Néhány napig Katajevnél is lakott — a földgolyó *éhező* elnöke. Akkoriban már hosszú ideje nem jelentek meg a versei, és Katajev elcipelte őt az Állami kiadóba, hogy bármi áron is, de elintézze: adják ki a műveket. A földgolyó elnökének az előcsarnokban kellett volna megvárni, amíg Katajev beszél az illetékessel. Ám mire Katajev az igenlő válasszal visszatért az előcsarnokba, a földgolyó elnöke már eltűnt, mintha a föld nyelte volna el. Bizonyára valamelyik hódolója hívta őt magához, úgy, ahogy pár nappal azelőtt maga Katajev is. Katajev többé nem látta őt. A földgolyó elnöke valahol Oroszország távoli belsejében halt meg; egy művész barátjával gyalogosan vándoroltak, pénz, élelem, minden nélkül, hajléktalan koldusok módján. Először a barátja betegedett meg, akit ő vígasztalt, mondván, hogy ne féljen meghalni, elsiratják majd a szelek. A barátja meggyógyult, de ő meghalt —, elsiratták a szelek. Azt hiszem, a földgolyó elnöke nem is halhatott meg másként. Ő valahogy kívül állt az emberi törvényeken.

Egyesek önkezükkel vetettek véget az életüknek, másokat hozzásegítettek a halálhoz — a földgolyó elnökét még az erdei vadak sem érintették.

Katajev kiváló mesélő. Az ember kedvet kap újramesélni azt, amit tőle hallott. Ez történt meg velem is, ezért meséltem el ezt a három epizódot, hármat a sok közül, amelyeket most már úgy őriz az emlékezet, ahogy Katajev írta meg, emléket állítva ifjúsága hőseinek, a legendás húszas éveknek.

KÁNTOR PÉTER

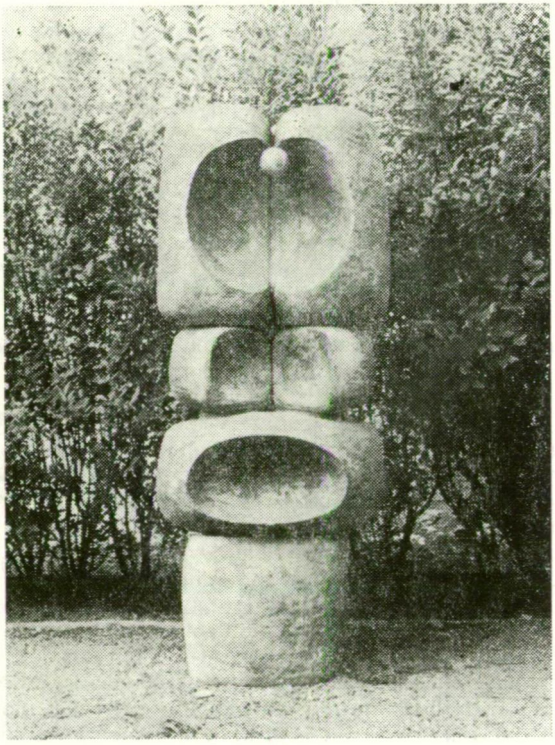

VÉGVÁRI GYULA MUNKÁJA